

Артур Дерлиця

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент В. М. Булавинець

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ВІД ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим аспектом дослідження доходів населення від трудової діяльності є вивчення середовища їхнього формування, яке об'єднує комплекс чинників різного походження та характеру впливу. У науковій сфері вивченню чинників, які впливають на утворення доходів домогосподарств приділяють достатньо вагому увагу, пропонуючи їх розмежовувати за різними ознаками. Найбільш поширеним є підхід до виокремлення чинників за місцем їхнього походження, тобто внутрішніх та зовнішніх чинників, а також за рівнем формування – чинники макро- та мікрорівня.

Незважаючи на те, що чинники можуть мати різний характер впливу (негативний та позитивний) на формування доходів домогосподарств, В. Горин та І. Сидор концентрують увагу на вивченні чинників, які зумовлюють негативні тенденції в утворенні цих доходів. На їхню думку, рестриктивний вплив на доходи населення в Україні справляють такі чинники, які безробіття, рівень монополізації вітчизняної економіки, нерозвиненість ринкової інфраструктури і несприятливий бізнес-клімат. Додатково вчені виокремлюють такий чинник, як споживацька поведінка населення, тобто орієнтація значної частини громадян на отримання соціальних трансфертів, безкоштовних благ від держави [2, с. 60]. Культивований впродовж десятиліть патерналізм призвів до становлення у вітчизняному суспільстві психології утриманства, коли вагома частина людей віддає перевагу отриманню трансфертів замість пошуку роботи чи свідомо не прагне знайти роботу, обмежуючись допомогою від рідних чи держави. Як зазначають В. Горин та І. Сидор, прихильне ставлення населення до психології утриманства відіграє деструктивну роль у розвитку держави, є інструментом політичних маніпуляцій, популізму та здобуття політичної підтримки

Вагомий вплив на формування трудових доходів в Україні справляє стан ринку праці. Впродовж багатьох років в нашій країні зберігався так званий «риннок роботодавця», коли пропозиція праці суттєво перевищувала попит. Це давало можливість роботодавцям диктувати уваги працевлаштування, зокрема щодо умов роботи й оплати праці. З початком повномасштабної війни у Україні ці тенденції змінились на протилежні, оскільки через масовану еміграцію та мобілізацію на ринку праці спостерігається поглиблення дефіциту кадрів майже у всіх галузях економіки. Це підштовхує рівень оплати праці до зростання, що має позитивний вплив на доходи населення від трудової діяльності. Таким чином, в економіках з сильними і диверсифікованими ринками праці населення, як правило, має більше можливостей для стабільної та оплачуваної зайнятості, тоді як в економіках з

обмеженою кількістю робочих місць або економічною нестабільністю дохід від трудової діяльності нижчий та більш нестабільний.

Для вітчизняної економіки характерний високий рівень монополізму, коли бізнес-структури мають можливість впливати на пропорції розподілу економічних ресурсів на свою користь. Через слабкість конкуренції у багатьох сегментах економіки (яка нерідко має штучний характер через адміністративні бар'єри і вплив бюрократії) підприємства, які володіють монопольною владою, утримуючи високий рівень цін на ринкові блага перерозподіляють доходи у суспільстві, отримуючи додаткову вигоду. Це посилює майнову нерівність у суспільстві та соціальну напругу. Особливо небезпечною є монопольна влада, яку мають містоутворюючі підприємства (найбільший роботодавець у громаді чи населеному пункті), від волі керівництва яких може залежати рівень доходів значної частини працюючого населення. Вирішити цю проблему у короткий термін складно, вона потребує диверсифікації економіки, розвитку дрібного бізнесу, що поступово знизить монопольний вплив крупних підприємств на ситуацію на ринку праці [4].

Не менш вагомими чинниками, які впливають на формування доходів від трудової діяльності є рівень розвитку ринкової інфраструктури та бізнесовий клімат. Неприятливі умови ведення господарської діяльності, надмірний тиск держави на бізнес через органи фіскального контролю стримують економічну активність, що негативно позначається на попиті на робочу силу, а отже й на рівні оплати праці. Рестриктивний вплив фіскальної політики і адміністрування посилюється нерозвиненістю ринкової інфраструктури та її фокусуванням на обслуговуванні боргових потреб держави. В Україні фінансовий ринок майже не реалізує свого призначення як механізму перерозподілу фінансових ресурсів на користь пріоритетних галузей економіки [1]. Впродовж останніх років стагнує позабанківська фінансова інфраструктура, що додатково звужує можливості дрібного підприємництва залучати ресурси для власного розвитку. Внаслідок цього відсутні умови для стабільного розвитку підприємництва, що стримує зростання доходів домогосподарств від цього різновиду трудової діяльності. Для вирішення цих проблем, на думку В. Горина та І. Сидор, важливо на рівні держави реалізовувати реформи, спрямовані на «поліпшення ділового клімату, спрощення податкової системи, ефективну боротьбу з корупцією» [2, с. 60].

Вирішальну роль у формуванні доходів домогосподарств від трудової діяльності також відіграють інституційні (політичні) чинники, зокрема норми трудового законодавства, політика соціального захисту найманих працівників і податкового регулювання. Трудове законодавство, яке встановлює параметри мінімального стандарту оплати праці, визначає права на ведення колективних переговорів та захист зайнятості, створює умови для забезпечення стабільності доходів найманих працівників. Специфіка податкової політики визначає рівень чистих доходів домогосподарств, з вирахуванням сплачених податків та інших фіскальних платежів. Крім того, державна політика, яка передбачає програми зайнятості й професійного навчання населення, може розширювати можливості громадян щодо отримання доходів від трудової діяльності.

Прогрес технологій і цифрова трансформація дедалі більше впливають на доходи домогосподарств від трудової діяльності, змінюючи структуру робочих місць та вимоги до навичок. З одного боку, впровадження технічних новацій дає можливість підвищити продуктивність праці, збільшити доходи компанії, а отже її можливості щодо перегляду рівня заробітної плати працюючих. Однак, зростання автоматизації виробничих процесів, впровадження у них штучного інтелекту спричиняє зміни у попиті на робочу силу – тоді, коли традиційні професії втрачають актуальність, зростає попит на нові, висококваліфіковані категорії робочих місць. Працівники, які адаптуються до цих тенденцій шляхом безперервного навчання та підвищення цифрової грамотності, мають більше шансів отримати добре оплачувану роботу.

Окрему увагу серед чинників, які впливають на формування доходів населення від трудової діяльності необхідно приділити фінансовій грамотності. Це особливо важливо для зайнятих у фінансовій сфері, яка характеризується одним із найвищих рівнів оплати праці серед усіх галузей економіки. Здатність розуміти та ефективно використовувати фінансові знання навички впливає на різні аспекти професійних та економічних рішень індивіда, формуючи його потенціал в отриманні доходів та забезпеченні загального рівня добробуту. В сучасних умовах, коли фінансові операції, інвестиційні можливості та динаміка ринку праці стають дедалі складнішими, фінансова грамотність стає важливою навичкою для людей, які прагнуть максимізувати свої доходи та забезпечити персональну фінансову стабільність.

Найперше, фінансова обізнаність і наявність фінансових знань впливають на здатність особи ухвалювати обґрунтовані рішення щодо працевлаштування, кар'єрного зростання, ведення переговорів про рівень оплати праці. Вони також важливі при ухваленні рішень щодо інвестування у професійні навички, адже в умовах динамічної зміни вимог до професійної підготовки безперервна освіта є не забаганкою, а об'єктивною необхідністю. Особи з вищим рівнем фінансової грамотності з більшою ймовірністю прагнуть здобувати освіту та професійну підготовку, що підвищує їхню продуктивність та конкурентоспроможність на ринку праці. Вони усвідомлюють довгострокові переваги вкладання коштів у власний розвиток, такі як набуття нових навичок або отримання сертифікатів, що часто відкриває можливості для підвищення рівня оплати праці та зміни на краще умов працевлаштування. Крім того, фінансово грамотні люди схильні оцінювати пропозиції щодо працевлаштування не лише на основі безпосередніх показників заробітної плати, але й з огляду на показники соціального пакету, довгострокової фінансової безпеки.

Фінансова грамотність не менш важлива для раціонального управління доходами домогосподарства, адже не здійснені витрати можна також визначити як дохід. Ефективне ведення особистого бюджету, стратегія заощаджень та обізнаність з нормами чинного законодавства щодо фіскальних платежів дають домогосподарствам можливість через оптимізацію витрат нарощувати обсяг власних доходів і запобігати фінансовим труднощам. Фінансово обізнані особи більш ефективно планують своє майбутнє, розподіляють ресурси та уникають

надмірного боргового тягара. Володіння навичками використання фінансових інструментів дає можливість здійснювати операції фінансового інвестування, трансформуючи заощаджені трудові доходи у додаткові надходження у формі дивідендів, процентних доходів та ін. При цьому важливо поєднувати фінансову грамотність з оволодінням знаннями про цифрові інструменти, які все більше входять у щоденне життя. Поширення онлайн-банкінгу, цифрових платіжних систем та інвестиційних платформ вимагає від особи певного рівня фінансової грамотності для ефективного використання цих інструментів. Працівники, яким бракує фінансової грамотності, можуть опинитися в не вигідному становищі при використанні цифрових фінансових можливостей, що обмежує їхню здатність управляти доходами, розумно інвестувати та досягати фінансової безпеки.

Розуміння основ фінансової грамотності позитивно впливає не тільки на матеріальне становище найманих працівників, але й на ту частину населення, яка є самозайнятою або займається підприємництвом. Доходи від надання професійних послуг та індивідуального підприємництва, за нашою науковою позицією, є складовими доходів домогосподарств від трудової діяльності. Фінансово грамотні підприємці більш вправні в управлінні фінансами бізнесу, забезпеченні фінансування та прийнятті стратегічних рішень, що підвищують прибутковість бізнес-процесів. Застосовуючи фінансові знання, підприємці можуть зменшити ризики, підтримувати бізнес-операції та отримувати вищі доходи від трудової діяльності. Таким чином, фінансова грамотність підтримує не лише індивідуальні доходи, а й сприяє економічному зростанню і створенню робочих місць.

Фінансова грамотність є чинником, який визначає параметри доходів не тільки окремого індивіда чи родини, але й усього сектору домогосподарств. Так, високий рівень фінансової грамотності суспільства позитивно впливає на фінансову стійкість економічної системи, зменшуючи економічну нерівність і підвищуючи загальну продуктивність. Фінансово освічена робоча сила виявляє відповідальну фінансову поведінку, що знижує ймовірність різкого коливання суспільного добробуту в періоди економічної нестабільності.

Однак, суспільство зазвичай суттєво стратифіковане за рівнем фінансової грамотності. У формуванні фінансових знань і навичок вагоме значення мають соціально-економічний статус індивіда, рівень освіти і можливість доступу до неї. Зазвичай домогосподарства, члени яких мають обмежений доступ до освіти і фінансових ресурсів, складніше адаптуються до економічних викликів, мають високий потенціал «скочування» у бідність. Це поглиблює майнову нерівність у суспільстві та підвищує соціальну напругу. З огляду на це, у багатьох країнах на державному рівні започатковані цільові освітні програми, спрямовані на формування у громадян базових фінансових навичок. Такі програми фінансової освіти, починаючи від початкової школи і закінчуючи професійним розвитком, спрямовані на подолання прогалів населення у фінансових знаннях та надання йому раціоналізувати власну фінансову поведінку, що позитивно впливає на доходи домогосподарств від трудової діяльності [8].

Таким чином, фінансова грамотність займає помітне місце серед чинників, які визначають формування доходів домогосподарств від трудової діяльності.

Формуючи вибір місця роботи, підвищуючи потенціал заробітку та сприяючи відповідальному управлінню фінансами, вона безпосередньо впливає на розмір доходу від праці. Важливе значення для сприяння економічній стабільності та справедливому розподілу доходів у розрізі окремих суспільних груп мають урядові й громадські ініціативи щодо поширення фінансових знань, підвищення рівня фінансової грамотності. В умовах економічної нестабільності, динамічних змін у всіх складових фінансової системи володіння громадянами фінансовими знаннями і навичками, яке дає їм можливість орієнтуватися в цих складних процесах, залишається фундаментальною основою та вимогою подальшого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Булавинець В. М. Практика та проблеми ефективності податкового регулювання доходів населення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 158-163. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/32252>
2. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24 (2). С. 58–63.
3. Коцюрубенко Г. М. Домінанти формування доходів домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6465>
4. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.
5. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монограф. / Кириленко О. П. та ін.; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 432 с.